

6. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi

Bildiriler Kitabı - III

(Hukuk - İşletme - Sanat - Siyaset Bilimi - Uluslararası İlişkiler)

10-13 Mayıs 2017, Muş

İstanbul 2017

İLMİ ETÜDLER DERNEĞİ (İLEM)

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mahallesi, Açık Türbe Sk. No:13, 34672 Üsküdar İstanbul/Türkiye
Telefon: +90 (216) 310 43 18 • Fax: +90 (216) 310 43 18 • E-Posta: bilgi@ilem.org.tr

Editörler

Kadir Budak / İlmî Etüdlr Derneği
Sabri Eđe / İlmî Etüdlr Derneği

Tashih

Dursun Özyürek
Hafsa Nur Aslanođlu
Hatice Pirođlu

Tasarım ve Uygulama

Furkan Selçuk Ertargin

ISBN: 978-605-82995-8-0(3.c) • TAKIM NO: 978-605-82995-5-9 (Tk)

Düzenleyen Kurumlar

İlmî Etüdlr Derneği (İLEM) | Muş Alparslan Üniversitesi

Düzenleme Kurulu*

Atik Aslan, Muş Alparslan Üniversitesi | Kadir Budak, İlmî Etüdlr Derneği | Meryem Çapın, İlmî Etüdlr Derneği | Sabri Eđe, İlmî Etüdlr Derneği | Kubilay Zekai Erođlu, İlmî Etüdlr Derneği | Süleyman Güder, İstanbul Üniversitesi | Ümit Güneş, Yıldız Teknik Üniversitesi | Adem Levent, Muş Alparslan Üniversitesi | Abdulkadir Macit, Kocaeli Üniversitesi | Abdullatif Tüzer, Muş Alparslan Üniversitesi (Düzenleme Kurulu Başkanı) | Mehmet Yıldırım, İlmî Etüdlr Derneği | Rahile Kızılkaya Yılmaz, Marmara Üniversitesi

Bilim Kurulu*

Berat Açıl, İstanbul Şehir Üniversitesi | Yusuf Adıgüzel, İstanbul Üniversitesi | Serhan Afacan, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Mahmut Hakkı Akın, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi | Nezir Akyeşilmen, Selçuk Üniversitesi | Eyüp Al, Marmara Üniversitesi | Ercan Alkan, Marmara Üniversitesi | Haluk Alkan, İstanbul Üniversitesi | Yusuf Alpaydın, Marmara Üniversitesi | Necati Anaz, İstanbul Üniversitesi | Müstakim Arıcı, İstanbul Üniversitesi | Atik Aslan, Muş Alparslan Üniversitesi | Recep Aslan, Muş Alparslan Üniversitesi | Mahsum AYTEPE, Muş Alparslan Üniversitesi | Mehmet Bahçekapılı, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi | Yusuf Batar, Muş Alparslan Üniversitesi | Bünyamin Bezci, Sakarya Üniversitesi | Mahmut Bilen, Sakarya Üniversitesi | Abdulcelil Bilgin, Muş Alparslan Üniversitesi | İbrahim Bülbül, Muş Alparslan Üniversitesi | Ali Büyüksan, İstanbul Medipol Üniversitesi | Mehmet Ali Büyükkara, İstanbul Şehir Üniversitesi | Murat Çemrek, Selçuk Üniversitesi | Berat Çiçek, Muş Alparslan Üniversitesi | Hamdi Çilingir, İlmî Etüdlr Derneği | Erkan Erdemir, İstanbul Şehir Üniversitesi | Teyfur Erdođdu, Yıldız Teknik Üniversitesi | Nihat Erdoğmuş, Yıldız Teknik Üniversitesi | Ömer Esen, Muş Alparslan Üniversitesi | Mehmet Şerif Eskin, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi | İhsan Fazlıoğlu, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Yusuf Ziya Gökçek, Marmara Üniversitesi | Hayrettin Nebi Güdekli, Marmara Üniversitesi | Süleyman Güder, İstanbul Üniversitesi | Mehmet Güneş, Marmara Üniversitesi | İsa Işık, Muş Alparslan Üniversitesi | Şevki Işıklı, Marmara Üniversitesi | Hidayet Kara, Muş Alparslan Üniversitesi | Latif Karagöz, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Muhammet Cüneyt Kaya, İstanbul Üniversitesi | Bilal Kemikli, Uludağ Üniversitesi | Orhan Keskintaş, Muş Alparslan Üniversitesi | Necmettin Kızılkaya, İstanbul Üniversitesi | Adem Korkmaz, Süleyman Demirel Üniversitesi | Ahmet Ayhan Koyuncu, Muş Alparslan Üniversitesi | Mustafa Kömürcüođlu, Sakarya Üniversitesi | Aykut Küçükparmak, Muş Alparslan Üniversitesi | Adem Levent, Muş Alparslan Üniversitesi | Abdulkadir Macit, Kocaeli Üniversitesi | Betül Sinan Nizam, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi | Nail Okuyucu, Marmara Üniversitesi | Ertuğrul Ökten, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi | Mehmet Özturan, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Adem Palabıyık, Muş Alparslan Üniversitesi | Fatih Savaşan, Sakarya Üniversitesi | Ubeydullah Sezikli, İstanbul Üniversitesi | Şükrü Sim, İstanbul Üniversitesi | Haluk Songur, Süleyman Demirel Üniversitesi | Lütfi Sunar, İstanbul Üniversitesi | Ercan Şen, Afyon Kocatepe Üniversitesi | Servet Şengül, Muş Alparslan Üniversitesi | Murat Şentürk, İstanbul Üniversitesi | Faruk Taşçı, İstanbul Üniversitesi | Ayhan Tek, Muş Alparslan Üniversitesi | Mustafa Tekin, İstanbul Üniversitesi | Ömer Türker, Marmara Üniversitesi | Abdullatif Tüzer, Muş Alparslan Üniversitesi | Ahmet Türkan, Dumlupınar Üniversitesi | Rifat Türkel, Dumlupınar Üniversitesi | İbrahim Halil Üçer, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Faruk Yaşlıçimen, İbn Haldun Üniversitesi | Erol Yıldırım, İstanbul Medipol Üniversitesi | Kadir Yıldırım, İstanbul Üniversitesi | Osman Yılmaz, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi | Rahile Kızılkaya, Marmara Üniversitesi | Fatih Yiğit, İstanbul Medeniyet

* Soyadına göre alfabetik sırada

Organizasyon ve yayın sürecinde yardım ve destekleri için
Esra Çiftçi, Hafsa Nur Aslanođlu, Duygu Öksünlü ve Yusuf Safa Selvi'ye teşekkür ederiz.

SUNUŞ

Lisansüstü eğitim düzeyi, üniversiteler aracılığıyla bilgiye ulaşma yetisinin kazanıldığı ve bilgi üretim süreçlerine katılımın başlangıç adımı olarak görülen lisans düzeyini daha da ileri taşıyarak, bilginin eleştirisi ve yeniden üretiminin de gerçekleştirebileceği bir süreç olarak görülmektedir. Birbiri ile ilişkisi sorunlu hale gelmiş sosyal bilimlerin yeniden birbiri ile irtibatlandırılması ve birbirinden faydalanmaları ciddi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

İlmi Etüdler Derneği (İLEM) bu farkındalıktan hareketle, Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi (TLÇK) aracılığıyla, genç ilim insanlarını bir araya getirerek, aralarındaki iletişimi ve etkileşimi mümkün kılmayı ve ortak dil ve yöntem geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Kongre vesilesiyle, Türkiye'nin farklı üniversitelerinde lisansüstü düzeyde çalışmalar yapan araştırmacı, uzman, ilim ve bilim insanları bir araya gelerek çalışma alanlarında çok yönlü bir iletişim ve tecrübe aktarımının paydaşı olma ayrıcalığına sahip olmaktadır. Böylelikle, Türkiye'deki lisansüstü çalışmaların niteliğinin artırılması ve sosyal bilimler alanında ki çalışmaların teşvik edilmesi hedeflenmektedir.

İLEM bünyesinde bu yıl altıncısı düzenlenen TLÇK, "Genç Akademisyenler Buluşması" adıyla 2007-2012 yılları arasında gerçekleşen akademik gayretin mirasını devralmıştır. Türkiye'nin farklı üniversitelerinden genç akademisyenleri yılda bir kez bir araya getiren kongre ilki 2012 yılında Konya'da olmak üzere sırasıyla Bursa, Sakarya, Kütahya, Isparta düzenlenmiştir.

6. TLÇK 10-13 Mayıs 2017 tarihleri arasında İLEM ve Muş Alparslan Üniversitesi işbirliğiyle Muş'ta gerçekleştirilmiştir. Kongreye toplam 603 araştırmacı başvurmuştur. Hakemlik süreci sonucunda tebliğ başvurularının 340'ına özet üzerinden ön kabul verilmiş ve akabinde gönderilen 186 tam metinden 130'si sunum yapmak üzere kabul edilmiştir. Edebiyat, Eğitim, Felsefe, Hukuk, İktisat, İlahiyat, İletişim, İşletme, Mimarlık & Şehircilik, Psikoloji, Sanat, Siyaset Bilimi, Sosyal Politikalar, Sosyoloji, Tarih ve Uluslararası ilişkiler disiplinlerinde 2 gün boyunca, 32 oturumda, tebliğler gerçekleştirilmiştir.

6. TLÇK Bildiriler Kitabı, kongrede sunulan tebliğlerin kongre mekânıyla sınırlı kalmaması idealinden hareketle hazırlanmış kapsamlı bir derlemedir. Kongre’de sunulan 71 bildiri kongre sonrasında hakemlik ve editörlük süreçlerinden geçirilerek 4 ciltlik bir kitapta toplanmıştır. Elinizdeki bu cilt, kongre kapsamında Hukuk, İşletme, Sanat, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanlarında sunulan 17 bildiriden oluşmaktadır.

6. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi’nin gerçekleştirilmesini mümkün kılan, kongre öncesinde ve sonrasında yoğun emek ve çaba sarf eden başta genç akademisyenlere, saygıdeğer hocalarımıza, İlmi Etüdler Derneği üyelerine ve Muş Alparslan Üniversitesi rektörlüğüne müteşekkirimiz.

Kongre sonuçlarının yer aldığı bu çalışmanın akademik camiaya özgün katkılar sunmasını, lisans ve lisansüstü çalışmalarına kaynak teşkil etmesini temenni ediyoruz.

Kadir Budak, Sabri Ege

6. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi
Bildiriler Kitabı Editörleri

İÇİNDEKİLER

HUKUK

Seher Erdem Örs Nassı Anlama Yöntemi Olarak İktizanın Delâleti.....	9
---	---

İŞLETME

Hülya Diğer, Melek Terzi, Bahar Önal Sağlık Yönetimi Bölümü Okuyan Öğrencilerin Memnuniyet Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma.....	31
Ayşe Oktay, Bahar Görgün Üniversite Öğrencilerinin Yeşil Pazarlama ve Çevre Bilinci Düzeylerinin Belirlenmesi: Fırat Üniversitesi Örneği	45
Tuğba Örək Yeni Yöneticilerde Ast İletişimi Bağlamında İşleri Delege Etme ve Geribildirim Sorunsalı; Yenidoğru Eğitim Kurumları Örneğ Olayı.....	61
Cihan Önen, Zakir Tekin Halk Sağlığı Bakış Açısıyla Muş İl Merkezi Afet Risk Yönetiminde SWOT Analizinin Kullanılması	93

SANAT

Ayşegül Bekmez Kayseri Döner Kümbet: Tarihi-Banisi-Türk Sanatındaki Yeri	101
Emine Güzel Osmanlı Döneminde Kullanılan Sarıklı Mezar Taşı Başlıkları	117
Şükran Karaş Çingenelerin Sinemadaki Temsili.....	145

Suna Can Özbulduk

Türkiye Sineması Örgütlenme Tarihi: Sine-Sen Örneği.....161

Aslınur Özcan

Uşşâkîlik'te Etvâr-ı Seb'a Yazma Geleneği ve Farklı Bir Örnek Olarak Abdurrahman Sâmî Efendi'nin Kenzû'l-Ârifîn'i.....183

Sinan Sümeli

Kültürel Ekoloji Olarak Tiyatro203

Emine Şahin

Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e Dergiler Işığında Sinema.....219

SIYASET BİLİMİ

Harun Akdemir

Siyasetin Krizi: Agonistik Demokrasi Modelinin Belirsizliği.....239

Orhan Hayal, Murat-Mufit Aliu

Türkiye'de Ulus İnşa Sürecinde Mekan ve Beden Politikaları.....251

Yasin Küçükakaya

Türkiye'de Doksanlar ve Politik Şiddetin Sürekliliği.....271

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Serhat Akbal

Sivil İtaatsizlik Düşüncesi Bağlamında Filistin İntifada Hareketi Üzerine Genel Bir Değerlendirme287

Rukiye Ekinci, Büşra Kepenek

Avrupa'nın Yeni Ötekisi: Müslüman Kadın Olmak.....307

Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e Dergiler Işığında Sinema

Emine Şahin*

Öz: Hareketli fotoğraflardan oluşan sinema gösterimleri, cinematographe aleti ile 19. Yüzyılın sonlarında, önce Paris'te daha sonra ise dünyanın pek çok yerinde halkla buluşmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'na da bazı sinema operatörleri tarafından getirilen bu alete gerek saray, gerekse halk ilgisiz kalmamış; beyaz perde üzerinde çeşitli film gösterimleri İstanbul'da yapılmıştır. Devlet, sinemanın propaganda gücünden yararlanmak istemiş ve cinematographe aletini kendi imaj çalışmaları için kullanmıştır. II. Abdülhamid ile başlayan bu propaganda çalışmaları Erken Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Bu dönemdeki sinema faaliyetleri, dönemin siyasal iktidarının çizmek istediği modern insan profiline uygun olan Muhsin Ertuğrul'un yönetiminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde ayrıca sinema mecmuaları ile filmlerin ve sinema salonlarının reklamı yapılmış, dergiler halkla sinemanın buluşmasında oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Efkar-ı umumiye'nin şekillenmesinde ilk dönem sinema dergileri rol oynamıştır. Bu çalışma, 1890'ların sonundan 1927'e kadar olan Türk sinemasını mercek altına almaktadır. Bu bağlamda sinema mecmualarından da yararlanılmıştır. Sinemanın iktidar tarafından nasıl kullanıldığı ise çalışmanın esas gayesini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler; İktidar, Sinema, Propaganda, Mecmua, Muhsin Ertuğrul, II. Abdülhamid, Basın

Giriş

1895'teki Lumiere kardeşlerin Paris'te yaptıkları ilk gösterimden sonra sinema, Osmanlı topraklarına gelmiş ve önce sarayda daha sonra ise halka açık mekânlarda gösterilmeye başlanmıştır. Kısa zamanda Osmanlı halkı bu yeni icada büyük ilgi göstermiş, İmparatorluğun son zamanlarına kadar pek çok yerde film gösterimleri yapılmıştır. Devlet, kısa zamanda sinemanın propaganda amacıyla kullanılabileceğini görmüş; iktidar kendi istediği tarzda sinemayı yönlendirmeye çalışmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde ise sinemaya olan ilgi daha da artmış ve sadece İstanbul'da değil, Anadolu'nun belli başlı büyük kentlerinde sinema salonları açılmıştır. Cumhuriyeti kuranlar da sinemanın propaganda gücünden yararlanmış; yeni rejimin istediği insan tipi ve toplum yapısı sinema aracılığıyla da gösterilmeye çalışılmıştır. Özellikle Muhsin Ertuğrul'un yönetmenliğinde çekilen filmlerle Cumhuriyet'in

* Düzce Üniversitesi, Araştırma Görevlisi, Tarih Bölümü, eminesahin@duzce.edu.tr

vermek istediği mesajlar halka aktarılmıştır. Sinema ile milliyetçilik, ulus ve modern devlet imajı sinema salonlarından izleyiciye sunulmuştur. Bu çalışmada cumhuriyetin ilan edilmesinin akabinde yayınlanmaya başlanan sinema mecmualarının ışığında erken dönem Türk sineması anlaşılmaya çalışılacaktır. Sinema mecmualarının dönemin sinema salonlarının reklamını yapmak ve okuyucuyu salonlara çekmek için kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Cumhuriyet döneminin ilk sinema dergisi olma özelliğine sahip *Sinema Postası* (1923) ve bir yıl sonra yayın hayatına başlayan *Sinema Yıldızı* (1924) incelemeye tabi tutulacak ve ilk defa *Sinema Yıldızı* (1924, 12 Haziran) adlı dergide *yedinci sanat* olarak adlandırılan sinemanın ilk dönemdeki gelişmeleri bu dergiler ışığında ele alınacaktır.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yayınlanmaya başlanan sinema mecmuları gerek içerik, gerekse şekil açısından oldukça renkli olup dönemin okuyucusunu sinemanın içine çekmeye çalışmaktadır. Film oyuncularının özel yaşamları ile ilgili bilgiler de veren dergiler, Cumhuriyet'in inşa etmek istediği toplum yapısını da göstermektedir. Dergiler bu bağlamda Cumhuriyet ideolojisi olan modern kadın ve erkeğin bir profilini çizip okuyucuya bir alt mesaj da vermektedir. Ayrıca dergilerin konusu olan yerli filmlerin de içerikleri incelendiğinde tarihin ve tarihsel şahsiyetlerin nasıl yüceltildiği; Kurtuluş savaşı ve kahraman Türk unsurunun öne çıkarıldığı görülmektedir.

Erken Cumhuriyet dönemi diye adlandırılabilir olan 1923-1927 arasında yaklaşık olarak on bir sinema mecmuası yayınlanmış, bu dergiler genellikle Fransızca ve Türkçe olmak üzere iki dilde basılmışlardır. Sinema mecmuaları hakkında bir takım çalışmalar yapılmış, ancak bunlar içerik yönünden belli bir soru ya da mesele üzerine inilmediği için betimsel olmaksızın öteye geçememişlerdir. Sinema mecmuları ile ilgili en erken makalelerden birisi Selim Nüzhet Gerçek tarafından yazılan "Tiyatro ve Sinema Mecmuaları" (Gerçek, 1941, s. 6-7.) olmuştur, yazar burada Osmanlı'dan Cumhuriyetin başlarına kadar olan sinema mecmualarının isimlerini ve künyelerini vermiştir. Daha sonraki dönemde sinema alanında çalışma yapan Burçak Evren *Başlangıçtan Günümüze Türkçe Sinema Dergileri* adlı eser kaleme almış, ayrıca bir de makale yazmıştır (Evren, 1983, 1993, 2014). Bunun yanı sıra Ali Özuyar'ın *Sinemanın Osmanlıca Serüveni* adlı bir eseri olup burada sinema mecmuaları hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir (Özuyar, 1999). Ayrıca Türk sinemasının başlangıcından günümüze kadar anlatıldığı pek çok eserde sinema dergilerine kısmen de olsa yer verilmiş, dergilerde film ve salonlarla ilgili ilan örnekleri gösterilmiştir (Gökmen, 1989; Onaran, 1995; Scognamillo, 1990). Türk sineması araştırmacıları daha çok Osmanlı dönemindeki ilk sinema deneyimlerine ağırlık verip erken Cumhuriyet dönemi sinemasını gözden kaçırmışlardır. Bu dönemin anlatıldığı eserlerde de Muhsin Ertuğrul ön planda olmuş; onun gölgesi altında ilk dönem Cumhuriyet sineması anlaşılmaya çalışılmıştır.

Makalenin birinci kısmında sinemanın Osmanlı'ya gelişi anlatılacak, önce sarayda daha sonra ise halk arasında nasıl kısa bir sürede bu aygıtın yaygınlaştığına değinilecektir. İstanbul

başta olmak üzere Anadolu'nun belirli yerlerinde açılan sinema salonlarının kendi reklamlarını yapmak için dergileri nasıl kullandıkları gösterilmeye çalışılacaktır. Sinemanın devlet tarafından kullanıldığı ve yer yer propaganda için çok önemli işlev gördüğü anlatılacaktır. Bu bağlamda Osmanlı'nın sonuna kadar yayınlanan sinema mecmualarından örnekler verilecek ve Erken Cumhuriyet dönemine geçmeden sinemanın bu topraklardaki serüveni anlatılacaktır.

Yazının ikinci bölümünde Cumhuriyet'in ilanından 1927'ye kadar olan Türk sinemasının gelişimsel süreci ve sinema dergilerinin bunda nasıl bir rol oynadığı anlatılacaktır. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte değişen kadın ve modernlik algısı hem çekilen filmlerden hem de yayınlanan sinema mecmualarından okunmaya çalışılacaktır. Sessiz sinemanın altın çağı olarak görülen bu dönemde Türkiye'de çekilen milli filmler incelenip dönemin sinema algısı mercek altına alınacaktır. Bu dönemde yayım hayatını sürdüren sinema mecmualarından *Sinema Postası* ve *Sinema Yıldızı* ekseninde dergilerin sinemaya olan katkılarına, sinema salonlarının reklam ve ilanlarının yayınlanmasındaki önemlerine vurgu yapılacaktır. *Yedinci sanat* olarak adlandırılan sinemanın dönemin dergileri ışığında Cumhuriyet Türkiye'sindeki yeri gösterilecektir. Nihayetinde Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet dönemine kadar olan süreçte ülke topraklarında sinemanın nasıl bir gelişim süreci izlediği ve ne amaçlarla kullanıldığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Sinema'nın ve Dergilerin Osmanlı'daki Serüveni

Dünyada sinema, 1895 yılında Lumier kardeşlerin *cinematographe* adını verdikleri alet ile gösterilmeye başlanmıştır. Paris'teki Salon Indian Du Grand Café'de gerçekleşen gösterimde halka sunulan bu aygıtın ünü kısa zamanda başka ülkelere kadar gitmiştir. Dünyanın pek çok yerinde bu özel aygıt ile ilgilenilmiş ve pek çok kişi sinemayı kendi ülkelerinde gösterime sunmak için Lumiere kardeşlerle yazışmalar yapmıştır. Bunun akabinde Lumier kardeşlerin operatörleri farklı coğrafyalara gidip çekimler yapmaya başlamıştır. Osmanlı da *cinematographe* aletini kısa zamanda öğrenmiş ve bazı girişimciler gösterimlerin ülke topraklarında yapılabilmesi için harekete geçmiştir. Bunlardan bir tanesi de Alexandre Promoio olmuş ve II. Abdülhamid (1876-1909) dönemine rastgelen bir zamanda ülke topraklarına kamerasıyla girişi yapmıştır. Kendisi bu konuyla ilgili anılarında şunları söylemektedir (Özün, 1962, s. 15-17)

Türkiye'ye yaptığım geziye gelince, bu konuda, kameramı çok büyük güçlüklerle bu ülkeye sokabildiğimden başka anlatılacak pek bir şey yok. Bu sıralarda, Abdülhamid Türkiye'sinde manivelâsı olan her aygıt şüpheli bir eşya sayılıyordu. Türkiye'ye serbestçe girebilmek için Fransız büyükelçisini işe karıştırmak, sonra da birkaç memurun avucuna sanki yanlışlıkla konmuş birkaç kuruşu geri almağı unutmak gerekti. Böylelikle İstanbul, İzmir, Yafa, Kudüs ve başka yerlerde çalışabildim (Özün, 1962, s. 17-18).

Dönemin Osmanlı hükümdarı olan II. Abdülhamid yeni kullanılmaya başlanan bu aygıtı karşı ihtiyatlı yaklaşmış, özellikle elektrikle çalışan bir alet olduğu için bunun yangınlara sebebiyet vereceği gerekçesiyle çoğu zaman sinema gösterimleri yapılmasından imtina etmiştir. Sultanın bu tavrı daha sonraki araştırmacılar tarafından yasakçı ve katı bir tutum olarak değerlendirilmiş ve her şeye kuşkuyla yaklaştığı gibi sinemaya da kendisi hakkında yanlış imaj çizileceği kaygısıyla izin vermediği söylenmiştir. Hâlbuki mesele bu kadar basit izah edilecek bir şey değildir. Dönemin şartları içerisinde değerlendirildiğinde yasakçı zihniyet kafasından ziyade başka sakıncaların görüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim o dönemde yaşanan bir hadise buna açıklık getirmektedir. Şehre ilk elektrik geldiğinde Sultan Abdülhamid her yerde uygulanmasını sakıncalı görüp önce Saray'ın ikinci mabeyincisi olan İzzet Paşa'nın Beşiktaş'taki evinde denenmesini istemiştir. İzzet Paşa'nın konağı elektrik enerjisiyle aydınlanmış ve hatta cinematographe aleti getirilerek filmler bile izlenmiştir. Ancak Murat Bardakçı'nın anlatımına göre konakta film izlenimi sırasında yangın çıkmış ve kablolardan çıkan ateş tüm konağı kül etmiştir. İşte bu hadise Sultan Abdülhamid'in bu alete karşı ilk başta mesafeli davranmasını haklı çıkarır görünmektedir (Erdoğan, 2015, s. 58).

Nisan 1896'da Louis Janin cinematoraphe'ını imparatorluk topraklarına sokmak için gümrüğe başvurmuş, ancak bu lambanın yangın tehlikesi arz edebileceği düşünülmüştür. Tüm bu olanlar Sultan II. Abdülhamid'in elektrik hakkındaki endişelerinin sinemanın Osmanlı'da yavaş ilerlemesine sebep olduğu savını doğrulamaktadır. Filmlerin gösterim ve dağıtımının yavaş olması Abdülhamid'in ihtiyatlı yaklaşımının yanı sıra alt yapı eksikliklerine de bağlanabilir. Ancak başlangıçtaki bu ihtiyatlı yaklaşımdan sonra Sultan Abdülhamid filmlerin içerikleri üzerinde bir sansür mekanizması oluşturmuş, halka gösterilecek olan filmlerin denetlenmesi için bir teşkilat oluşturmuştur. Ancak sinemanın denetlenmesinin yanı sıra Sultan bu aygıt ile gösterilecek olanın önemli olduğunu da fark etmiş, filmleri bilgi edinme, kitleleri manipüle etme, eğitme ve eğlendirme amaçlı kullanma niyeti de gütmüştür (Çeliktemel-Thomen, 2015a, s. 72-73).

Sinema, Paris'teki ilk gösteriminden yaklaşık bir ay sonra Osmanlı'da ilk defa II. Abdülhamid'in sarayında gösterilmiştir. Yıldız Sarayı'nda hokkabaz Bertand, saray ahalisine vâkıf olduğu yetenekleri göstermenin yanında başka ülkelerde olan yenilikleri de göstermekle yükümlüyüdü. Bu yüzden ilk defa saraya sinemayı da yine Bertand sokmuştur (Çeliktemel-Thomen, 2015b, s. 498). Sultan Abdülhamid görsel malzemeye karşı oldukça meraklı olup zamanında fotoğrafa karşı da yoğun bir ilgisi olmuştur. Yeni çıkan *cinematographe* aletine de yine aynı yakınlığı göstermiştir. Her ne kadar yukarda zikredildiği gibi teknik bir takım sakıncaları olduğunu düşünse de sinemayı ilk kendi izlemiştir. Sultanın kızlarından olan Ayşe Osmanoğlu bu gösterimle ilgili şunları söylemektedir:

İtalyanlardan başka Bertand ve Jean adında iki Fransız daha vardı. Bertrand taklit ve hokkabazlık yapar, her sene babamdan izin isteyerek Fransa'ya gider, bir takım yeni şeyler öğrenip gelirdi. Saraya sinemayı bu getirmiştir. O zamanki sinemalar şimdiki

gibi değildi. Perde büyük fırçalarla iyice ıslatılır, küçük parçalar gösterilirdi. Bu parçalar pek karanlık görülür, filmler bir dakikada biterdi. Bununla birlikte pek yeni bir şey olduğundan hoşumuza giderdi. (Osmanoğlu, 1960, s. 68)

Osmanlı'da halka açık ilk gösterim ise Sponeck Biraşanesi'nde Sigmund Weinberg tarafından gerçekleştirilmiştir. Yaşamı hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Weinberg'in Romanya asıllı olduğu ve imparatorlukta fotoğraf aletlerinin satışıyla uğraştığı bilinmektedir. Sponeck Salonunda gerçekleştirdiği film gösteriminin ardından ise Fevziye Kırathanesinde bu aleti halk ile buluşturmuştur (Üstdiken, 1997, s. 38). O dönemde Lumier kardeşlere rakip bir firma ortaya çıkmış, adı Pathé olan bu firmanın Türkiye temsilcisi yine Sigmund Weinberg üstlenmiştir. Pathé'nin temsilcisi olan Weinberg, sinemayı sarayın dışına çıkarıp halka göstererek yaygınlık kazandırma isteğindeydi. Bu maksatla yukarda zikredilen yerlerde gösterimler yapmaya başlamıştır. Osmanlı'daki bu ilk sinema gösterisini izleyenlerden biri de Ercüment Ekrem Talu olmuş, yazar daha sonra kaleme aldığı anılarında ilk gösterim hakkındaki izlenimlerini aktarmıştır. Birinci ağızdan yazılan bu satırlar sinemanın o dönemde gösterimi olup olmadığı hakkındaki şüpheleri de ortadan kaldırmaktadır. (Evren, 1995, s. 28)

Şurada, Sponeck salonunda, bugün sinematograph göstereceklermiş. Pek meraklı bir şey diyorlar. Yeni icat olunmuş. Fotoğrafın canlısı gibi bir şeymiş. Karşımızda bir, bir buçuk metre karelik bir beyazperde duruyordu. Biz de buna bir mana vermeden bakıyorduk. Yan duvarlardaki ilanlardan bir şey anlamıyorduk. Canlı fotoğraf... Asrın harikası... Andlozya'da boğa güreşi... Şimendüferle seyahat... Bu ibareler, içimizdeki merakı körüklemekten başka bir işe yaramıyordu... Arkamızdaki sıralarda ışıklar fışkırıyordu. Karanlığın vaziyet icabı olduğunu kimse takdir edemediğinden pencerelere örtülen siyah perdelere itiraz ediyorlardı (Evren, 2014, s. 20).

Bireysel olarak yurt dışından gelip ülkede gösterim yapmak isteyen bazı kişilere de izinler verilmiştir. Bunlardan bir tanesi 1896 yılında Fransız vatandaşı olan Mösyö Janin'dir. Janin, *cinematographe* aletinin kullanılması için gerekli olan elektrik lambasını Osmanlı topraklarına sokmak için devletten izin istemektedir. Yapılan birkaç aylık yazışmalardan sonra nihayet Mösyö Janin'e izin verilmiş ve elektrik lambasının yurda girişi sağlanmıştır (BOA, BEO, 843/ 63218).

Osmanlı topraklarında ilk sinema salonu açılana kadar halk filmleri çeşitli yerlerde izlemek zorunda kaldı. Weinberg, sinemayı halka duyuran adam olarak ün yaptı ve Sponeck salonundan sonra Tünel'e yakın Concordia eğlence yerinde gösterimlerine devam etti (Özün, 1962, s. 23). 1901 senesine gelindiğinde Weinberg, Beyoğlu'ndaki Konkordiya salonunda 1902'de ise Cambon adlı Fransız Varyete Tiyatrosu'nda gösterimler yapmıştır. Daha sonraki yıllarda aynı kişi Şehzadebaşı'ndaki Ferah Tiyatrosu'nda ve Osmanbey'deki Bahçe Gazinosu'nda da bir takım filmler göstermiş, yine halkın yoğun bir ilgiyle karşılaşmıştır (Gökmen, 1989, s. 13-14). Bu şekilde halkla buluşan sinema, diğer yandan da devletin denetimi altına girmiştir. Halka gösterilecek olan filmlerin denetlenmesi için bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi de 1903'teki *Sinematograf İmtiyazı*'dır.

Halka sunulan kısa sessiz filmlerin nasıl bir denetlemeden geçirileceği uzun bir süre muallâkta kalmıştır. 1903 yılında *Sinematograf İmtiyazı* adlı bir yönetmelik hazırlanmıştır. Fakat yürürlüğe girip girmediği konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Bu belge ile sinemanın siyasal iktidar tarafından kullanılması düşüncesi net bir şekilde görülmektedir. İmtiyaz, Abdülhamid ve Yıldız idaresi tarafından sinemanın Osmanlı'daki faaliyet alanlarını özel bir izinle, kurum veya kişiye vermek için kaleme alınmıştır. Filmlerin yapımı, satışı ve gösterimi gibi kuralları içeren bu belgenin uygulanmayıp rafta kaldığı düşünülmektedir (Çeliktemel-Thomen, 2013, s. 26). Ancak belgenin içeriği araştırmacılara dönemin sinema algısını gösterir niteliktedir.

Sultan Abdülhamid başlangıçta bir takım teknik sorunlardan dolayı ihtiyatla yaklaştığı sinemanın zamanla gösterimine izin vermiş ancak bunun için belirli şartlar öne sürmüştür. 1903 tarihli *Sinematograf İmtiyazı* belgesinde, Sultanın kendi iktidar anlayışını yansıtmayı hedeflediği görülmektedir. Bu imtiyazın ikinci maddesine göre, imparatorlukta meydana gelen ilerlemeleri, önemli eserleri ve ordunun anlatıldığı filmlerde sultanın halkı için yaptığı iyiliklerin ve hizmetlerin gösterilmesi şartı getirilmiştir. Buna binaen filmlerle birlikte Osmanlı halkı aydınlanacak ve sultanın kudretini kavrayarak ona itaat etmeleri sağlanacaktır. Bunun yanı sıra Abdülhamid pozitivist bir yaklaşımla da sinemadan yararlanmayı düşünmüş ve devletin ilerlemesi, öğrencinin terbiyesi, askerin eğitilmesi ve köylünün bilinçlendirilmesi için yararlanılması gereken teknolojik bir araç olarak görmüştür. Ahlaka aykırı ve çeşitli sarkıncalar yaratacak filmlerin gösterilmesi yasaklanmış, halkı eğlendirip eğitebileceğine inanılan filmlerin gösterimine ise izin verilmiştir (Çeliktemel-Thomen, 2013, s. 26).

Cinematographe aletinin iktidar tarafından kullanıldığına en açık delil, Sultan II. Abdülhamid'in de filme alınmasıdır. Padişahın ilk filminin 1905 yılında Yıldız Cami'sinde çekilmiş olduğu, ikincisinin ise 1908 yılında Hamidiye Cami'sinde görüntülediği düşünülmektedir. *Hamidiye Cami'sinde Cuma Selamlığı* adlı film Pathe adlı firma tarafından çekilmiştir. Filmde Yıldız Sarayı ile Hamidiye arasında padişahı bekleyen halk ve askerler görülmektedir. Tam bu esnada II. Abdülhamid faytonuyla görüntüde yer alır ve eliyle halkı selamlar. Filmin sonunda Hamidiye Cami'si cepheden çekilmekte olup toplam görüntü iki dakika yirmi saniye sürmektedir. Bu film ile Sultanın da bu aleti kendisinin görüntülenmesi için kullandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu film, Abdülhamid'in sinemaya verdiği önemi de göstermektedir (Çeliktemel-Thomen, 2015b, s. 503).

Sultan Abdülhamid'in Hamidiye camisindeki selamlığı.

(Çeliktemel-Thomen, 2013, s. 29)

Sultan Abdülhamid döneminde hem ilk dönemi olmasından dolayı teknik ve teknolojik olarak gerekli alt yapının tam olarak oluşturulamaması, hem de sultanın denetim mekanizması ile sinema, yeterince Osmanlı İmparatorluğu'nda yeterince yaygınlık kazanamamıştır. Ancak II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra İstanbul başta olmak üzere ülkede sinema salonları açılmaya başlanmış, sinema gitgide halk için en önemli eğlence araçlarından biri haline gelmiştir. Cinematographe aletini halkla buluşturan kişi olan Weinberg bu sefer 1908 yılında Tepebaşı'nda *Pathé* sinemasını yaptırarak ilk sinema salonunu kurmuştur (Özün, 1962, s. 24). Bu salonda haftada iki kez program değiştirmiş, seyircisi çok olan *Pathé* oldukça iyi bir iş yapmıştır. 1914 yılına kadar Weinberg'in yönetiminde bu sinema salonunda filmler gösterilmeye devam etmiştir. Ancak bu yılda çıkan Cihan Harbi nedeniyle Romanya uyrukluların ülkeye terk etmesi istenilmiş ve Sigmund Weinberg Osmanlı'dan ayrılmak durumunda kalmıştır (Üstdiken, 1995, s. 43).

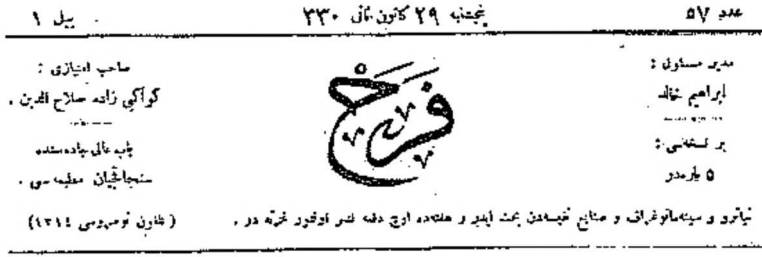
Sinema, salonların da açılmasıyla birlikte ülkede daha fazla alana yayılmıştır ve pek çok kişiye ulaşabilmiştir. Meşrutiyet döneminde de sinema eğlence aracı olmasının yanı sıra başka maksatlar için de kullanılmıştır. Bu dönemde sinema yarı-resmi hayır kurumları tarafından desteklenmiş ve sosyal bir bilinç oluşturulması için uğraşmıştır. *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti* ve *Malulîn-i Muavenet Heyeti*'nin film yapıcılığı üstlendiği görülmektedir (Çeliktemel-Thomen, 2010, s. 1-2). Çeşitli savaş cephelerinden çekilen belge filmleri (Balkan Savaşları, Çanakkale Cephesi, Galiçya Cephesi gibi), askeri malzeme ve cephanelerin sevkini görüntü-

leyen filmler, savaş esirlerinin görüntüleri ve yurdun işgaline karşı düzenlenen protesto eylemlerinin filmleri aracılığıyla toplumda vatanseverlik ve milli birlik duyguları oluşturulmaya çalışılmıştır (Çeliktemel-Thomen, 2010, s. 3).

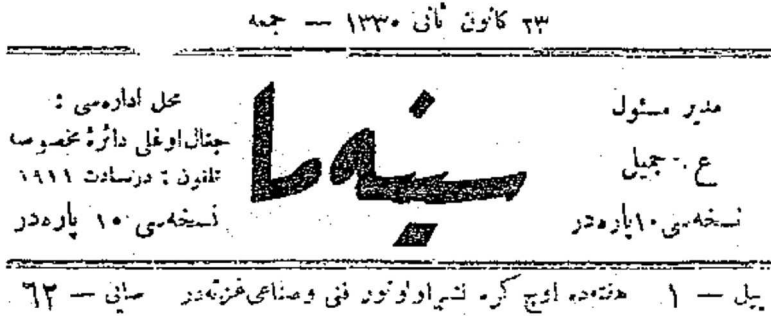
Osmanlı'da II. Meşrutiyet'in ilanı ile esen özgürlük havası ile sinemada da bazı yenilikler olmuştur. Bu dönemde ilk yerli film denemeleri yapılmış, Makedon asıllı Osmanlı vatandaşı olan Janaki ve Manaki kardeşler tarafından 1908 yılında iki dakika uzunluğunda çekilen *Türkler'in Hürriyet Üzerine Konuşmaları* adlı film ilk belge filmi kabul edilmiştir. Bu film, 1908 yılında Genç Türkler'in Meşrutiyet'i ilan etmesiyle Manastır'da yaptıkları konuşmalardan üç farklı çekim yapıp sonra bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Ayrıca yine bu dönemde Manaki Kardeşler'in Padişah Mehmed Reşad'ın 1911 yılında Manastır ve Selanik gezilerinin farklı görüntüleri ile oluşturdukları bir belge filmi mevcuttur. Padişah'ın Manastır'daki gezisini konu alan çekimlerde her millettten ve yaştan halkla buluşması kameraya alınmıştır. Bu ilk belge filmleri ile sinemanın siyasi amaç ve propaganda için nasıl kullanıldığı da görülmektedir. Sultan ya da devrimi gerçekleştiren aydınların sinemanın gücünden bu şekilde yararlandığı anlaşılmaktadır (Çeliktemel-Thomen, 2010, s. 4-5).

Cumhuriyet ilan edilmeden evvel çekilen bir başka film ise Fuat Uzkınay tarafından görüntülenen *Ayestefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı*'dir. Bu filmde, Yeşilköy'de Rusların 1877-78 savaşları sonucunda inşa ettikleri zafer sembolü olarak anılan abidenin yıkılışı kaydedilmiştir. Ancak günümüze ulaşmayan ve ilk Türk filmi olarak bilinen bu çekim hakkında tartışmalı bir durum söz konusu olup varlığı tam olarak tespit edilememektedir. Kara Kuvvetleri Foto Film Merkezi'nde bu filmle ilgili hiçbir kayıt bulunmamaktadır (Çeliktemel, 2010, s. 6). Nijat Özön ise Birinci Dünya Savaşı'na girerken halkı savaşa alıştırmak ve harp propagandası yapmak için bu anıtın yıkılmasına karar verildiğini söylemektedir. Anıtın yıkılış sürecinin kayda alınıp daha sonra halka izletilmesi planlanmış böylece görsel malzemenin de gücünden yararlanarak toplumda heyecan ve coşku yaratılmaya çalışılmıştır. Böylelikle Özön'e göre Fuat Uzkınay 14 Kasım 1914'te Ayestefenos'taki Rus abidesinin yıkılışını gösteren bir belge filmi çekmiştir. Ancak burada bu filmin elde olmaması yüzünden ihtiyatlı yaklaşmakta yarar olduğunu da söylemek gerekmektedir (Özön, 1962, s. 37-38).

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde sinema başlangıç seviyesinde ilerleyebilmiş, halkın arasında yavaş yavaş yayılma göstermiştir. Osmanlı'da, Cumhuriyet'in ilanından evvel sayıları çok olmasa da bir takım sinema dergileri yayınlanmıştır. Özellikle devlet tarafından bir propaganda ve reklam amacıyla kullanılan sinemanın yaygınlaşmasında o dönemde yayınlanan mecmuaların da oldukça önemli bir payı vardır. Dergiler, hem sinemanın ne olduğu hakkında bilgi vermiş, hem de filmlerin yayınlanacağı sinema salonlarının reklamını yapmıştır. Halk bir nevi şehre gelecek filmleri mecmualar aracılığıyla takip edebilmiştir. Bu gözle bakıldığında sinema mecmualarının ilk dönem sineması için önemli bir kaynak işlevi de gördüğü anlaşılmaktadır.

İlk sinema dergilerinden Ferah'ın kapağı; *Ferah* 1, 1330, 29 Kânûn-ı Sâni.

Osmanlı döneminde yayınlanan sinema dergileri hakkında bilgi bulmak oldukça güçtür. Bu konu üzerine yazı yazan ilk kişilerden biri Selim Nüzhet Gerçek olmuş, *Tiyatro ve Sinema Mecmuaları* adlı bir makale yayınlamıştır. Ancak yazıda tiyatro dergilerinden bahsetmiş olmasına rağmen sinema mecmualarına ehemmiyet vermemiş; sadece isimlerini zikretmekle yetinmiştir (Gerçek, 1941, s. 7). Bu durum uzun süre mecmuların çalışılmasının önünde bir engel teşkil etmiş, mecmualar araştırılma konusu yapılmamıştır.

Osmanlıca sinema dergisi; *Sinema* 62, 1330, 23 Kânûn-ı Sâni.

Araştırmacılar arasında ilk çıkan Osmanlıca sinema dergisinin hangisi olduğu konusunda bir muhalefet göze çarpmaktadır. Burçak Evren *Sinema Dergileri* adlı yazısında ülkede yayınlanan ilk sinema dergisinin *Ferah* olduğunu söylemiş, 1914 yılında yayın hayatına başlayan mecmuanın 57 sayı yayınlanıp daha sonra kapandığını ileri sürmüştür (Evren, 1983, s. 89). Buna karşı bir yanıt olarak ise Ali Özuyar *Sinemanın Osmanlıca Serüveni* adlı eserinde *Ferah*'ın bir gazete olup içeriğinin sinema üzerine olmadığını söylemiştir. Yazara göre yayınlanan ilk sinema dergisi *Ferah*'tan evvel yayın hayatına başlayan *Sinema*'dır. Temmuz 1914'te çıkmaya başlayan gazetenin Osmanlı basınındaki ilk sinema yayını olduğu görülmektedir. Günümüze sadece altmış ikinci sayısı ulaşan bu gazetenin en önemli özelliği içeriğinin sadece sinema üzerine yazılardan oluşması ve Osmanlı'da sinema üzerine yapılan yorumların yer almasıdır. Devrin filmleri ile ilgili bilgilerin yer aldığı bu yayında *Prences Elena* adlı

film de anlatılmıştır (Özuyar, 1999, s. 41-42). İlk çıkan derginin *Sinema* olduğunu söyleyen başka araştırmacılar da olmuş, ancak bu araştırmacılar Özuyar'ın *Ferah*'ın bir sinema yayını olmadığı tanısına katılmamışlar, bu gazetenin de sinema üzerine yayın yaptığını kabul etmişlerdir (Temel, 2015, s. 780-81). Bu iki dergi haricinde Cumhuriyet öncesinde yayın yapan bir sinema dergisine rastlanmamaktadır. 1923 öncesi bazı dergilerin içerisinde bir kısım bölümler ayrılarak sinemadan bahsedilmiştir. Bunun haricinde henüz başka bir derginin varlığı bulunamamıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi Sineması ve Sinema Mecmuaları

Erken Cumhuriyet dönemi Türk sineması Muhsin Ertuğrul'un önderliğinde çekilen filmlerle ilerleme kaydetmiştir. Bu dönem artık Türkiye'de de sinemanın yedinci sanat olarak görüldüğü bir devredir ve Türk seyircisi sinemaya yoğun ilgi göstermeye başlamıştır. Filmlerde işlenen vatan millet teması seyircinin ilgisini sinema salonlarına çekmenin bir yöntemi olmuştur. Ayrıca yeni yeni yayınlanmaya başlanan sinema mecmuaları da halkı filmlerle buluşturmada etkili olmuştur. Hem sinema sanatı hakkında dünyada yaşanan gelişmelerin aktarıldığı hem de Türkiye'deki sinema salonlarında gösterilen filmlerin reklamının yapıldığı mecmualar ülkede sinemanın tanıtılmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Sinema salonlarıyla da yapılan bazı anlaşmalarla indirim kuponları dağıtan sinema dergileri Türk seyircisini film izlemeye teşvik etmiştir. Ayrıca sinemanın bir sanat olarak kabul edilmesi gerektiğini de ilk önce sinema mecmuaları söylemiş, sinemaya fenni bir misyon yüklemişlerdir. Mecmualar, halkı sinema izlemeye çağırırken aynı zamanda Erken Cumhuriyet dönemi filmlerindeki modern insanın bir prototipini vermeye çalışmışlardır. Bu bölümde Erken Cumhuriyet dönemi sineması ve bu bağlamda yayınlanan sinema mecmualarının ilkleri olan *Sinema Postası* ve *Sinema Yıldızı*'nın ilk dönem sinemasına verdiği katkılar anlatılacaktır.

Sinema üzerine yazdığı eseri araştırmacılar tarafından muteber kabul edilen Nijat Özön Türkiye'deki sinema serüvenini belli başlıklar altında toplamaktadır. Osmanlı dönemindeki sinemayı, sinemanın Türkiye'ye girişi ve ilk adımlar olarak adlandırırken, 1922-1924 yılları arasını ise Tiyatrocular dönemi olarak adlandırır. Bu yoruma katılan başka yazarlar da bulunmaktadır. Bunun en önemli sebebi yaklaşık yirmi yıla yakın bir süre Muhsin Ertuğrul egemenliğinde Türk sinemasının varlık göstermesidir. Muhsin Ertuğrul'un bazı sanatsal çalışmalar için gittiği Berlin'den döndükten sonra sinema sektörüne atılmasıyla bu dönem başlamaktadır (Özön, 1962, s. 60, 65). Cumhuriyet'in de ilan edilmesiyle birlikte Ertuğrul, film çalışmalarını hızlandırmış ve seyirciyle iki sene içerisinde dört film buluşturmuştur. Bunlar 1923 senesinde çektiği *Kız Kulesinde Bir Facia*, *Leblebici Horhor*, *Ateşten Gömlek* ve 1924 yılında çektiği *Sözde Kızlar*'dır (Özgüç, 1988, s. 10-11).

Muhsin Ertuğrul 1922'den itibaren yaklaşık on yedi yıllık bir süre zarfında Türk sinemasının birkaç istisna dışında tek yönetmeni olmuştur. Burçak Evren'e göre bu durum sinemayı

olumsuz etkilemiş ve tiyatrocu birinin gözüyle çekilen filmlerin yeterli kalitede olamamasından dolayı sinema sektörü de gerilemiştir. Zira bu dönemde çevrilen filmlerin içeriğine bakıldığında çoğunun edebiyat uyarlaması olduğu da görülmektedir. Oyuncularının tütünün kökeninin tiyatrodan gelmiş olması tiyatro dışındaki alanlardan sinemaya geçişi de zorlaştırmıştır. Ancak ne olursa olsun sinemanın ilk dönemi sayılacak bu yıllarda Muhsin Ertuğrul'un katkısı hiçe sayılmamalıdır. Yine bu dönemde ilklerin yapıldığı da görülmektedir. İlk özel sinema yapımevinin kurulması, ilk Müslüman Türk kadınının sinemada görünmesi ve ilk film türleri bu dönemde olmuştur (Evren, 2014, s. 74).

Muhsin Ertuğrul, Cumhuriyet'in ideolojisine denk düşecek bir insan profili çizmiş olduğundan dolayı o dönemde oldukça rağbet görmüştür. İstanbul'da doğup burada eğitim görmesine rağmen bir süre yurt dışına çıkıp Berlin'de sanatsal çalışmalarına devam etmiştir. Ertuğrul, sanata ve edebiyata oldukça meraklı bir zat olup öncelikle tiyatroya merak sarmış, ardından sinemaya da ilgisiz kalamamıştır (ayrıntılı bilgi için Bkz. Çelik, 2013). Ertuğrul, sinema ve tiyatro alanında Cumhuriyetin oluşturmak istediği aydın, ilerlemeci, yenilikçi, yaratıcı ve uygulayıcı, özgür birey tipinin bir prototipi olarak görülmüştür. Bu yüzden de Cumhuriyetin gereksinmesini duyduğu bir birey boşluğunu doldurmanın üstesinden gelmiştir. Ertuğrul, Cumhuriyet'in ideolojisine uygun eğitilmiş, batıyı örnek alan ve çağdaş bir insan profili çizmiş ve ayrıca batıda gördüklerini Cumhuriyet Türkiye'sinde de uygulamaya geçmiştir. Yeni sistemin ideolojisine uygun şekilde hareket etmiş ve beklenen toplum profilini sinemada yansıtmıştır (Evren, 2014, s. 75-77).

Erken Cumhuriyet döneminde rejim değişikliğinin yaşanmasıyla birlikte yaşam biçiminde de değişiklikler olmuş, buna binaen Muhsin Ertuğrul bu yeni yaşam tarzına yönelik filmler çevirmiştir. Muhsin Ertuğrul o dönemde gerçekten yaşanan bir hadise üzerine filmin senaryosunu oluşturup *İstanbul'da Bir Facia-i Aşk* adlı filmi çekmiştir. İlk filmiyle beraber aslında Ertuğrul, sinemanın ticari açıdan başarılı olmasının yolunu bulmuş ve magazin-din ve milli duyguları okşayan konuların ilgi çekici olduğunu fark etmiştir. Bir diğer filmi ise Kurtuluş Savaşı'ndan destek alarak oluşturulmuş olan ve vatan millet sevgisinin işlendiği *Ateşten Gömlek*'tir (Evren, 2014, s. 78).

Cumhuriyet'le birlikte ülkede oluşturulmak istenen bir imaj da kahraman Türk askeri, vatansever insanlar ve millet duygusu idi. Cumhuriyet'in kurucuları bu imaj çalışması kapsamında sanata da el atmış, bu bağlamda ürünlerin verilmesine gayret etmişlerdir. Ağâh Özgüç, *Ateşten Gömlek* adlı Halide Edip Adıvar'a ait olan ve kurtuluş savaşı yıllarında vatanını kurtarmaya çalışan kahraman insanların öyküsünü anlattığı edebiyat eserinin sinemaya uyarlanmasını bizzat Atatürk'ün istediğini söylemiştir. Bunun kanıtlanabilir bir bilgi olup olmadığı tartışılmakla beraber filmin içeriğine bakıldığında dönemin ruhunu ve vermek istediği mesajı yansıttığı söylenebilir. Bağımsızlık savaşı verip sonucunda özgürlüğünü elde eden

bir ulusu konu alan filmin, milli duyguları halka yansıtmak için bir araç olarak kullanıldığı da görülmektedir (Özgüç, 2005, s.83- 84).

Ateşten Gömlek filmi ile de görüleceği gibi devlet sinemaya yakın bir ilgi ve alaka duymuştur. Yıkılmış bir imparatorluktan yeni bir düzene geçen, bunu kökleştirmek için devrimler gerçekleştiren Cumhuriyet için, sinema kitlelere ulaşmada uygun bir iletişim aracıydı. Bu yüzden sinemanın eğitim, kültür, sanat ve propaganda gücünden yararlanmak kaçınılmazdı. O dönemde yaşamış olan Hakkı Süha Gezgin aynı zamanda yayınlanan *Vakit* gazetesine film ile izlenimlerini şu şekilde aktarmıştır.

%95'i okuma bilmeyen bir memlekette kitaptan medet ummak, körlerin ressam olmasını beklemek kadar acayip ve faydasızdır. Kitap, mektepten sonra gelir. Sinemalardan en çok istifadeye koşacak biziz. *Ateşten Gömlek*'i seyretmeden, bu yeni keşfin ihatab-ı faidesi hakkında bu kadar müspet bir imanım yoktu. Bugün hissediyorum ki, bu şubede çalışırsak, noksanlarımızın büyük bir kısmını telafi etmiş oluruz (Önder & Baydemir, 2005, s. 122-123).

Muhsin Ertuğrul tarihi bir hadisenin anlatıldığı edebiyat romanını filme uyarlayarak bazı ilklere de imza atmış oldu. Bunlardan bir tanesi Müslüman kadın oyuncuların sahnede görülmesidir. Cumhuriyet'ten evvel gayri Müslimler haricinde kadınların tiyatrodan ve sinemada çalışması yasaktı. 1918'de Türk kızlarının bir kısmı bir tiyatro okulu da sayılan *Dar'ül-Bedayi'*ye alınmışsa da sahneye çıkamamışlardır. Ertuğrul, filmde yer alacak olan Ayşe ve Kezban karakterlerinin misyonları gereği Müslüman kadınlar tarafından oynanmasını daha doğru buluyordu. Bu yüzden oyuncu seçimini onlardan yana kullandı (Özön, 1962, s. 78). Dönemin şartlarında oldukça zor olan bu işe girişerek Cumhuriyet'in temsil etmek istediği modern ve çalışan özgür kadının da sinemada görünmesini sağlamış oldu.

Kurtuluş Savaşı'nı konu alıp milli duyguların en üst düzeyde bulunması, filmdeki vatansever kadın rollerinin de önemini arttırmıştır. Bu rollerden bir tanesi daha evvel tiyatrodan da boy gösteren Bedia Muvahhid Hanım'a verilmiş, diğer rol için ise Neyyire Hanım uygun görülmüştür. Daha sonraki yıllarda Muhsin Ertuğrul'un da eşi olacak olan bu hanım *Ateşten Gömlek* filminde oynayarak Müslüman kadının sinemada oynaması yasağını delmiştir (Evren, 2014, s. 8). Bedia ve Neyyire hanımlardan sonra Müslüman kadınlar sinema sektöründe görülmüşlerdir. Sinemada oynayarak büyük cesaret örneği gösterip Cumhuriyet kadınına temsil ettiğine inanılan Bedia Muvahhid Hanım aynı yıllarda yayınlanan *Sinema Postası* (1923, 21 Şubat) adlı derginin de sekizinci sayısında yer alarak halka daha yakından tanıtılmıştır. Sinema mecmuaları dönemin film sektörünün en yakından takip edildiği mecra olmuştur.

Sinema hakkında yayın yapan dergide Bedia Hanım;
Sinema Postası 8, 1923, Şubat 21.

Erken Cumhuriyet dönemi sinemasının ve o dönemde nasıl bir algı olduğunun anlaşılması için aynı yıllarda yayınlanan sinema dergilerine de bakmak gerekir. *Sinema Postası* ve *Sinema Yıldızı* adlı dergiler Osmanlı'dan sonra yayınlanan ilk sinema dergileridir. *Sinema Postası* Cumhuriyet'in ilk sinema dergisi olma özelliğine sahip olup yayın hayatına 1923 yılında başlamıştır. Mesul müdürünün Hikmet Nazım olduğu bilinmekle birlikte bu kişinin kim olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak bazı kaynaklarda Nazım Hikmet'in babası olduğu söylenmektedir. Osmanlıca ve Fransızca yayınlanan bu derginin ikinci ve sekizinci sayılarına ulaşılmıştır. Bir diğer dergi *Sinema Yıldızı* ise 1924 yılında yayınlamış olup mesul müdürü olarak Mehmet Rauf gösterilmektedir (Evren, 1983, s. 89). Bu derginin ise ikinci üçüncü ve dördüncü sayılarına ulaşılmıştır.

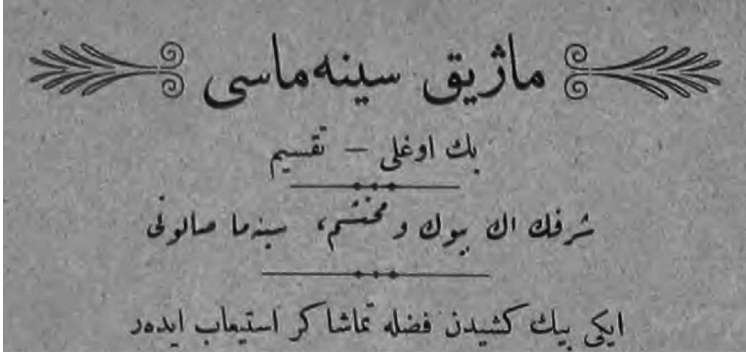

Sinema Postası 2, 1339, 5 Kanûn-ı Evvel; *Sinema Yıldızı 1*, 1340, 12 Haziran.

Sinema, Türkiye’de 20. yy’da yaygınlaşmaya başlamış, yavaş yavaş ülke topraklarında filmler gösterilmeye başlanmıştır. Başlangıçta yabancı filmlerin gösterildiği sinema salonlarında zamanla yerli filmler de yerini almıştır. Bir eğlence aracı olarak görülen sinema, geçen zaman içinde sanat olarak kabul edilmiştir. Önceleri sinemaya yüklenen misyon, güldürmesi ve insanlara hoşça vakit geçirmesi iken zamanla düşündürmesi ve edebi eser gibi zevk vermesi beklenmiştir. Sinemanın Türkiye’de sanat olarak kabul edilmesi ilk olarak mecmularda dile getirilmiştir. Sinemanın görsel bir sanat olduğunun vurgulanması ilk defa *Sinema Yıldızı* dergisinin ilk sayısında olmuştur. Bu sayıda sinemaya ilk defa *yedinci sanat* yakıştırılması yapılmıştır. 20. yüzyıldan itibaren sanatın altı dala ayrıldığı ancak bu yüzyılla beraber sinemanın da eklenip yediye ayrıldığı söylenmiştir:

Mütehassısların yedinci sanat diye tavsif ettikleri bugünkü sinema artık on sene evvelki gibi basit bir eğlence vasıtası değil, bir ders sahnesi, bir bediiyat kürsüsü, sanayi nefisenin ve dehayı beşerin meşher ve mizanı olmuştur. Bugünkü sinema gözden dimağa ve kalbe en kestirme yolu bulan ve açan kudrettir. Sinemanın on sene evvelki hiçliğine karşı bugünkü kudretli varlığı on sene sonra göz kamaştıracak harikalar doğuracaktır, buna eminiz. Bu sebeptendir ki, sinemanın memleketimizde mevcut hararetili taraftarlarını tatmin edecek, sıcağı sıcağına malumat verecek, sinemayı yaşayan ve yaşatan sanatkârları tanıtacak bir mecmuanın neşrini muvafık bulduk. Sinema Yıldızı işte bu maksatla çıkıyor. Sinemanın seri tekamülü ve inkişafı gibi, Yıldızımız da karilerimizin rağbeti sayesinde pek çabuk tekamül ve terakki edecektir. (*Sinema Yıldızı 1*, 1339, 12 Haziran, (1924))

Mecmuaların Türkiye'de sinemaya bir sanat misyonu yüklemesiyle birlikte ayrıca dönemin ideolojisi de aktarılmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi dergilerinin içeriğine bakıldığında o dönemdeki sinema algısını ve Cumhuriyet'in getirdiği modern yaşam ve çağdaş insan tipini görmek mümkündür. Film yıldızlarının hayat hikâyeleri üzerinden okuyucu, modern yaşama özendirilmeye çalışılmıştır. Bunun en iyi örneği ise Cumhuriyet Türkiye'sinde sinemada ilk defa boy gösteren Müslüman kadın oyuncu Bedia Muvahhid'dir. Bedia Hanım üzerinden okuyucuya modern kadın prototipi çizilmektedir. Bedia Hanım *Ateşten Gömlek* filminde oynayarak filmlerde kadınların oynama yasağını da delmiş ve böylece bir ilke imza atmıştır. Cumhuriyet kadınının olması gerektiği gibi özgür bir yaklaşım sergilemiştir. *Sinema Postası*'nın sekizinci sayısında yer alan bir yazıda Bedia Hanım'ın hem iş hem de sosyal hayatı anlatılmış, derginin iki sayfası tamamen ona ayrılmıştır. Bedia Hanım'ın ilk defa tiyatrodan da oynayan Müslüman kadınlardan bir tanesi olduğu, eşi Refet Bey'le beraber sanat adına büyük işler başardığı anlatılmaktadır. Dönemdeki köhne zihniyetlere inad bir İslam kadının sahneye çıkmasının şanlı ve muvahhib-i takdir bir hareket olduğu, kendisinin böyle bir fedakârlık yaparak kahraman olduğu söylenmektedir. Yabancı dil bilen, sanata ve edebiyata meraklı, düzgün bir ailenin kızı olarak bir beyefendi ile izdivaç gerçekleştirmiş örnek bir kadındır. Bedia Hanım'a bakarak Cumhuriyet kadınının işi elinde olan özgür ve modern bir birey olması mesajı verilmiştir (*Sinema Postası* 8, 1923, 21 Şubat).

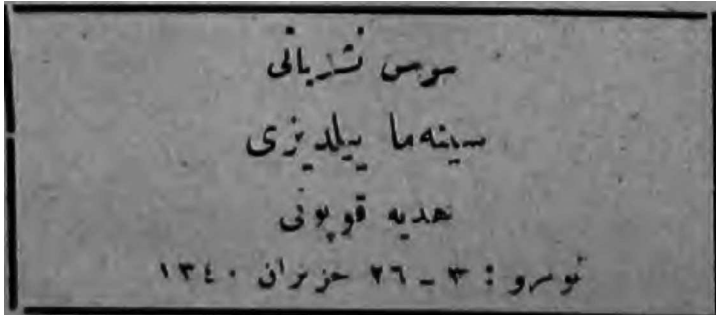
Majik Sineması'nın Reklamı'nın Yapılması; *Sinema Postası* 2, 1339, 5 Kanûn-ı Evvel.

Sinema mecmualarının Türkiye'de yaygınlaşmaya başlamasına neden olan en önemli sebeplerin başında seyircinin sinemaya olan artan ilgisine paralel olarak yurdun pek çok yerinde açılan sinema salonları gelmektedir. Yeni sinema salonları, hangi filmi yayınladığını, nasıl bir konfor sunduğunu, hangi günlerde matineler düzenlediğini halka sinema mecmuaları sayesinde duyurmuştur. Halk, sinemaya dergiler aracılığıyla bir nevi ilgi duymuş; sinema ve filmlerin haberlerini bu kanaldan öğrenebilmiştir. Dergiler, İstanbul, İzmir ve Bursa gibi büyük şehirlerdeki sinema salonlarının reklamlarını yapmıştır. *Sinema Yıldızı*'nın üçüncü sayısında yer alan *İzmir'de Sinema Hayatı* adlı bir yazıda şehirde yer alan sinema salonlarının

adları, adresleri ve sahiplerinin yanı sıra tahmini olarak izleyici sayısı da verilmektedir. Şehirde toplam 17 sinema salonu olup en büyüklerinin Kordon, Sakarya ve Milli Sinema olduğu söylenmektedir. Bu salonların bazılarının kapasitesinin sekiz yüz kişiyi bulduğu söylenmiş bu da sinemanın nasıl yoğun bir şekilde izlendiğini göstermektedir. (*Sinema Yıldızı* 3, 1924, 26 Haziran) Ayrıca derginin dördüncü sayısında *İzmir'deki Sinema Tiryakiliği* adlı bir yazı yer alarak şehirdeki halkın hangi filmlere rağbet gösterdiği anlatılmıştır. Özellikle Cuma günlerini bazı sinema tiryakilerinin sabahdan akşama kadar film izleyerek geçirdiği söylenmiştir.

İzmir'de artistik dramlardan ziyade avantürüye Amerikan serileri büyük rağbet kazanır. Artistik dram geçiren Palas, Sakarya ve Milli sinemaları bile Cuma, cumartesi ve Pazar günleri bir Amerikan serisiyle programlarını takviye etmeye mecburdur. Aksi takdirde sinemacı için zarar muhakkaktır. Bu sene en ziyade rağbet kazanan avantür filmleri Ali Yusuf Pehlivan ile Ormanlar Perisi oldu. (*Sinema Yıldızı* 4, 1924, 31 Temmuz)

Sinema dergileri sinema salonlarının reklamını yaparak halkı film izlemeye teşvik etmenin yanı sıra bir başka yöntem daha uygulamıştır. Bazı sinema salonlarıyla anlaşarak dergi okuyucusuna indirim yapılmasını sağlamıştır. *Sinema Yıldızı* ikinci nüshasında Ali Efendi Sineması, Millet Sineması, Milli Sinema gibi bazı sinema salonlarının reklamını yapmış ardından tenzilat kuponları dağıtmıştır. Gişede biletçiye ödeme yaparken kuponu da gösteren seyirci sinema salonundan indirim almıştır. Böylece sinema mecmuası sinema salonlarına seyirciyi çekerken dağıttığı bu kuponlarla da kendi trajını yükseltmeyi amaçlamış, bu durumdan hem mecmua hem de sinema salonu iki taraflı bir kazanç elde etmiştir.

Sinema Yıldızı Hediye Kuponu; *Sinema Yıldızı* 3, 26 Haziran 1340.

Sonuç olarak; sinema Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e kadar halkın yoğun ilgisi ile karşılaşmış; kısa zamanda başta İstanbul olmak üzere ülkenin muhtelif yerlerinde gösterilme şansı bulmuştur. Hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Cumhuriyet'in kurucuları sinemayı bir propaganda aracı olarak görmüş ve buna binaen gösterilecek filmlere müdahalelerde bulunmuşlardır. Özellikle Cumhuriyet döneminde rejim istediği modern insan ve toplum yapısını Muhsin Ertuğrul'un önderliğinde filmler aracılığıyla yaymaya çalışmıştır. Milli birlik ve ulus

devlet algısı da yine filmlerle halka yansıtılmaya çalışılmıştır. İlk dönem sineması teknik alt yapının da az olmasından dolayı büyük ilerleme kaydedememiş olsa da yine de incelemeğe değer çalışmalar yapılmış, ilerleyen zamanlardaki sinemaya öncülük etmiştir. Aynı dönem- de yayınlanan sinema mecmuaları da Türk seyircisinin sinemayla buluşmasına büyük katkı sağlamış, sinema salonlarının reklamını yaparak halkı film izlemeye teşvik etmiştir.

Kaynakça

- _____. (2005). *Türlerle Türk sineması: dönemler, modalar, tipler*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- _____. (1995). *Sigmund Weinberg; Türkiye'ye sinema'yı getiren adam*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- _____. (2014). *Türk sinemasının 100 yılı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- _____. (1991). *Eski İstanbul sinemaları*. İstanbul: İstanbul Kitaplığı.
- _____. (2015b). Hayal Hakikat Olursa: Osmanlı İstanbul'unda Filmler, Gösterimler, İzlenimler. Ed. F. Emecen v.d. *Osmanlı İstanbulu, III*. s. 495-519, İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul Kültür A.Ş.
- _____. (1999). *Sinemanın Osmanlıca serüveni*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- _____. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda Sinema ve Propaganda (1908-1922). *Eskişehir Anadolu University Press*, 2, 1-17.
- _____. (2013). 1903 Sinematograf İmtiyazı. *Toplumsal Tarih*, 229, 26-32.
- _____. (1997). Sigmund Weinberg ve Türkiye'de Sinema'nın Başlangıcı. *Toplumsal Tarih*, 45, 38-41.
- BOA, BEO, 843/ 63218.
- Çelik, A. (2013). *Ölmeyi bilen adam Muhsin Ertuğrul*. İstanbul: Can Yayınları.
- Erdoğan, N. (2015). Erken Sinemanın Kazası; Nitrat Yangınları ve Önlemler. *Toplumsal Tarih*, 255, 56-60.
- Evren, B. (1983). Sinema Dergileri. *Hürriyet Gösteri*, 35, 91-98.
- Evren, B. (1993). *Başlangıçtan günümüze Türkçe sinema dergileri*. İstanbul: Korsan Yayın.
- Gerçek, S. N. (1941). Tiyatro ve Sinema Mecmuaları. *Perde-Sahne*, 5, s. 6-7.
- Gökmen, M. (1989). *Başlangıçtan 1950'ye kadar Türk sinema tarihi ve eski İstanbul sinemaları*. İstanbul: Denetim Ajans Basımevi.
- Hayır, C. (y.y). Cumhuriyet Dönemi İktidar, İdeoloji, Sinema. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 31, 347-354.
- Hesapçıoğlu, M. (2001). *Türkiye'de makro düzeyde insan kaynaklarının planlanması*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Onaran, A. Ş. (1995). *Türk sineması I-II*. Ankara: Kitle Yayınları.
- Osmanoğlu, A. (1960). *Babam Abdülhamit*. İstanbul: Güven.
- Önder, S. & Baydemir A. Türk Sinemasının Gelişimi 1895-1939. *Eskişehir Osman Gazi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2005): s. 113-135.
- Özgüç, A. (1988). *Kronolojik Türk sinema tarihi: 1914-1988*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Sinema Dairesi Başkanlığı.
- Özön, N. (1962). *Türk sinema tarihi: (düünden bugüne 1896-1960)*. İstanbul: Artist Reklam Ortaklığı.
- Özuyar, A. (2004). *Babıâli'de sinema*. İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Scognamillo, G. (2008). *Cadde-i kebir'de sinema*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Sinema Postası*. 1923.
- Sinema Yıldızı*. 1924.
- Temel, M. (2015). Sinemanın Osmanlı'da Yaygınlaşmasında Sinema Dergilerinin Rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 40, 777-793.
- Thomen, Ö. Ç. (2015a). Denetimden Sansüre Osmanlı'da Sinema, *Toplumsal Tarih*, 255, s. 72-79.
- Üstdiken, B. (1995). Beyoğlu'nun Eski Sinemaları I. *Toplumsal Tarih*, 22, 42-48.

